

slovensko
ljudsko gledališče
celje

20

**salemske
čarovnice**

ARTHUR MILLER

REŽIJA

DRAMATURG

PREVOD

LEKTOR

SCENA

KOSTUMI

KOREOGRAFIJA

LUČNA OPREMA

PASTOR PARRIS

BETTY PARRISOVA

TITUBA

ABIGAIL WILLIAMSOVA

SUSANNA WALCOTTOVA

GOSPA ANN PUTNAMOVA

THOMAS PUTNAM

MERCY LEWISOVA

MARY WARRNOVA

JOHN PROCTOR

REBECCA NURSOVA

GILES COREY

PASTOR JOHN HALE

ELIZABETH PROCTORJEVA

FRANCIS NURSE

EZEKIEL CHEEVER

BIRIČ HERRICK

SODNIK HATHORNE

NAMESTNIK

GUVERNERJA DANFORTH

SALEMSKE ČAROVNICE
(The Crucible)

FRANCI KRIŽAJ

IGOR LAMPRET

JANKO MODER

MAJDA KRIŽAJEVA

AVGUST LAVRENČIČ

MIJA JARČEVA

LOJZKA ŽERDINOVA

CHRIS JOHNSON

MIRO PODJED

MILADA KALEZIČ

KATJA LEVSTIKOVA

LJERKA BELAKOVA

SONJA ŽEVARTOVA

MARJANCA KROŠLOVA

BORUT ALUJEVIČ

JADRANKA TOMAŽIČEVA

ANICA KUMROVA

JANEZ BERMEŽ

NADA BOŽIČEVA

JOŽE PRISTOV

JANEZ STARINA

JANA ŠMIDOVA

PAVLE JERŠIN

ZVONE AGREŽ

BRUNO BARANOVIČ

PETER BOŠTJANČIČ

STANKO POTISK

Vodja predstave Sava Subotič — Šepetalka
Sonja Antloga — Ton Stanko Jost — Razsvet-
ljava Bogo Les — Slikarska dela Ivan Deč-
man — Frizerska dela Vera Pristov — Kro-
jaška dela pod vodstvom Amalije Palirjeve in
Ota Čerčka — Odrski mojster Vili Korošec

KNJIŽNICA
EDVARDA KARDELJA
V CELJU

OSREDNJA KNJ. CELJE

1119771088. 1-6

~~4052/11977~~

Po »Smrti trgovskega potnika« (1949) so sledila štiri leta molka. Ko so leta 1953 preplavili svet glasovi o triumfalnem uspehu nove Millerjeve drame »Salemske čaravnice« v New Yorku in je vsa gledališka Evropa mrzlično planila po novi knjigi, smo po prvih straneh močno osupli in začudeni, morda celo rahlo razočarani, obstali. Arthur Miller, dramatik dvajsetega stoletja, da se je umaknil v zgodovino in se lotil snovi, ki je v dramski književnosti raznih narodov že tolikokrat obravnavana in prikazana? Toda že nas je potegnilo za sabo močno dramsko dejanje, osvojili so nas živi in zanimivi značaji in izza na videz zgodovinskih dogodkov je zrasla nenavadno pogumna umetniška podoba našega stoletja, prizadeta, a obenem suvereno objektivna in stroga razsodba velikega sodnika in umetnika v procesu, v katerem se je znašel na zatožni klopi naš razrvani in razviti čas, naše dvajseto stoletje.

Res je sicer, da so pisci zgodovinskih dramskih del od nekdanj radi v zgodovinsko snov hoté in umetno vnašali ideje in težnje svojega časa in v zgodovinske kostume oblačili svoje sodobnike, toda Arthur Miller je v drami »Salemske čaravnice« šel mnogo dalje: pod pretvezo bega v zgodovino je ustvaril kompleksno, široko, ostro in jasno sliko našega časa.

In kaj je osnovna resnica, ki jo izpoveduje Miller v »Salemskih čaravnicah«, v tem svojem pogumnem obračunu z Mac Carthyjem in z vsemi njemu enakimi ter podobnimi na vseh zemljepisnih in ideoloških širinah in dolžinah?

Nemara najbolj absurdna, tragična, usodna in zastrašujoča protislovnost našega stoletja:

v času, ko je človeški razum dosegel fantastično in komaj sluteno razvojno stopnjo, obstoje pogoji, v katerih je mogoče ta isti človeški razum poteptati v blato, pogoji, ki dopuščajo in omogočajo najbolj gnusno in najhujše ponižanje človeka kot razumnega bitja, popolno negacijo zdrave pameti, pogoji, v katerih se človeška skupnost utegne izpremeniti v preplašeno, do blazne in živalske histerije zbegano ter podivjano čredo, ki tepta vse, kar se ji skuša upreti, svet pa utegne in more izpremeniti v grozljivo množično mučilnico.

Millerjeva drama je prerasla načrt in okvir: obračun s histerijo maccarthyjevskega tipa.

Razrasla se je v monumentalno dramsko delo shakespearekega formata — po človeških usodah in po dogajanju — in v izredno globoko družbeno in psihološko študijo;

- po stilu in dramaturški gradnji v izjemno čist, enoten in jasen umetniški organizem;
- po ideji v izrazito humanistično napredno, prizadeto in pogumno umetniško izpoved; v obračun s srednjim vekom v dvajsetem stoletju;
- kot celota v eno najbolj pomembnih dramskih del sodobnosti, v dramo dvajsetega stoletja.

Ko se je to dogajalo, je bilo Parrisu nekako petinštirideset let. V zgodovino se je nekam čudno zapisal, tako da moremo povedati o njem le zelo malo dobrega. Prepričan je bil, da ga kar naprej preganjajo, čeprav si je na vso moč prizadeval, da bi ustregel ljudem in bogu. V cerkvi se mu je že to zamerilo, če je kdo vstal in zaprl vrata, ne da bi njega prosil za dovoljenje. Bil je vdovec, a ni imel ne zanimanja ne razumevanja za otroke. Imel jih je za mlade odrasle in do te čudne krize mu nikoli ni prišlo na misel, kakor tudi drugim Salemcem ne, da bi mogli biti otroci še kaj drugega kakor hvaležni, da smejo hoditi pokonci, z majčkeno pobešenimi očmi, z rokami lepo ob strani in z zaprtimi usti, dokler jih kdo kaj ne vpraša.

Njegova hiša je stala v »mestu« — danes bi temu komaj rekli vas. Cerkev je bila takoj zraven in od nje se je na obe strani — proti zalivu in proti notranjosti — nekaj temnih hiš z ozkimi okni stiskalo na kup pred ostro massachuseško zimo. Salem je zrasel komaj kakšnih štirideset let prej. Za Evropejce je bila vsa ta pokrajina barbarsko obmejno ozemlje, na katerem živi sekta fanatikov, ki pa kljub vsemu na barkah izvažajo pridelke, katerim se počasi večata količina in vrednost.

Nihče ne more natanko vedeti, kako so živeli. Niso imeli pisateljev — in bi tudi nikomur ne dovolili brati, če bi bila kakšna povest pri roki. Vera jim je prepovedovala vse, kar je spominjalo na gledališče ali na »prazno zabavo«. Božiča niso praznovali in praznik brez dela jim je pomenil samo, da se morajo še bolj zbrati v molitvi. S tem pa še ni rečeno, da jim ni nobena reč zmotila strogega in mračnega življenja. Kadar so postavili kakšno novo domačijo, so se prijatelji zbrali k »likofu« in takrat so skuhalih posebnih dobrot in stregli najbrž s posebno močnim moštom. V Salemu je bil tudi dobršen kup postopačev, ki so se v krčmi Bridgeta Bishopa smukali okoli nekakšnega biljarda. Bolj kakor vera je za splošno moralo v kraju najbrž skrbelo delo, ker so se morali ljudje s pravim junaštvom spoprijemati z zemljo za vsako zrno žita, tako da ni imel nihče preveč časa za norčije.

Da pa je le bilo nekaj neugnancev, vidimo iz navade, da so postavljali na stražo po dva moža, ki sta morala »med službo božjo hoditi okoli in si zapomniti take, ki so bodisi pri cerkvi, pa ne poslušajo božje besede in niso pri opraviilu, ali pa ostajajo doma ali na polju, ne da bi imeli za to zadostno opravičilo, in si zapisovati imena takih oseb in jih izročati gosposki, da je ta mogla primerno nastopiti zoper nje«. Nagnjenje k vmešavanju v zadeve drugih ljudi je bilo med prebivalci Salema že od nekdaj zelo v časteh in iz njega se je prav gotovo rodilo precej osumljenj, ki so bila hrana za poznejšo obsedenost. Po mojem je to tudi ena od stvari, ki se jim je postavljajal po robu John Proctor, zakaj doba oboroženih taborov je že skoraj minila, ker pa je bila dežela že precej — čeprav še ne do kraja — varna, so jim stari predpisi prehajali že v nadlego. Konec pa ni bil jasen, kakor ni v nobe-

nem primeru, zakaj nevarnost jim je bila še zmeraj pred očmi, tako da je bila sloga še zmeraj najboljše poroštvo varnosti.

Tik zraven njih se je začenjala divjina. Ameriška celina se je brez konca in kraja širila proti zahodu in zanje je bila zvrhana skrivnosti. Temna in grozeča jim je noč in dan prežala za hrbtom, ker so tu pa tam vdiral iz nje indijanska plemena in plenila, tako da je nekaj faranov pastorja Parrisa izgubilo sorodnike zaradi teh poganov. Verska domišljavost teh ljudi je bila deloma kriva, da se jim ni posrečilo spreobrniti Indijancev. Najbrž pa so tudi zemljo rajši jemali poganom kakor svojim krščanskim sobratom. Drži, da se je zelo malo Indijancev spreobrnilo, in Salemci so imeli pragozd za zadnjo postojanko satana, za njegovo oporišče in trdnjavo njegovega zadnjega odpora. Po njihovem najboljšem prepričanju je bil ameriški gozd zadnji prostorček na zemlji, ki še ne časti boga.

Med drugim jim je bilo tudi zato brati z obraza nekakšen prirojen odpor, celo sled preganjanja. Njihove očete so seveda res svoj čas preganjali v Angliji. In tako se je njim in njihovi cerkvi zdelo potrebno vsaki drugi ločini odreči svobodo, samo da ne bi njihov Novi Jeruzalem zašel na slaba pota in se izpridil zaradi zmotnih idej. Skratka, bili so prepričani, da v svojih močnih rokah drže svečo, ki bo prinesla luč vsemu svetu. Mi smo podeovali to vero in nam je pomagala in nam obenem škodovala. Njim je bila v pomoč zaradi discipline, ki jim jo je naložila. Bili so povsod in v vsem zagrizeni ljudje, pa so tudi morali biti, če so hoteli vzdržati v življenju, ki so si ga izbrali ali pa so bili rojeni vanj v tej pokrajini.

Dokaz za vrednost njihove vere lahko dobimo v nasprotni naravi prve jamestovnske naselbine malo naprej proti jugu v Virginiji. Angleže, ki so se tam izkrkali, je gnal predvsem lov za dobičkom. Hoteli so si v novi deželi nabrati zakladov in se z bogastvom vrniti v Anglijo. Bili so družčina individualcev in veliko bolj prijetni kakor massachuseška skupina. Pa jih je Vrginija uničila. Massachusetts je poskušal zatreti puritance, pa so se združili; ustanovili so srenjsko skupnost, ki se v začetku ni dosti ločila od oboroženega tabora z avtokraskim in zelo požrtvovalnim vodstvom. Vendar je bila to avtokracija s privoljenjem, ker jih je vse od vrha do tal spajala skupno sprejeta ideologija, ki je bila vzrok in opravičilo vsega njihovega trpljenja. In tako je bilo njihovo samozatajevanje, njihova smotrnost, njihovo nezaupanje nasproti vsemu praznemu početju, njihova trdna pravičnost v celoti izvrstno orodje za zasedbo pokrajine, ki se je človeku tako postavljala po robu.

Vendar Salemci iz leta 1692 niso bili edinole krotki ljudje, ki so se pripeljali z ladjo Mayflower. Medtem se je marsikaj spremenilo; še za njihovega življenja je revolucija vrgla kraljevsko vlado in namesto nje postavila ministrski svet, ki je tudi zdaj vladal. Po njihovem je moral biti svet vržen iz tečajev in za navadne ljudi so morale biti težave ravno tako nerešljive in zamotane, kakor se nam dozdevajo današnje. Ni nam težko razumeti, kako rad je marsikdo verjel, da se mora za čase zmešnjav zahvaliti temnim in podtalnim močem. Iz sodnega zapisnika sicer ne do-

bimo v to smer nobenega migljaja, vendar socialni nered v vsaki dobi rodi take mistične sume, kakor hitro pa se, kakor v Salemu, nadnaravni dogodki pokažejo iz globočin na beli dan, še misliti ni, da bi se mogli ljudje kaj prida dolgo premagovati, ne da bi se z vso močjo razočaranja zakadili v žrtve.

Salemska tragedija, ki se začenja na teh straneh, se je razvila iz paradoksa. To je paradoks, ki nas še zdaj drži za vrat in ni nobenega upanja, da se ga bomo otresli. Šlo je preprosto za tole: z dobrim, celo z vzvišenim namenom so Salemcji ustvarili teokracijo, zvezo med posvetno in cerkveno gosposko, ki naj bi skrbela za enotnost skupnosti in jih obvarovala vsakršne nesloge, zaradi katere bi jih utegnili uničiti materialni ali ideološki sovražniki. Zveza je bila skovana iz nujne potrebe in je izpolnila svojo nalogo. Vsaka organizacija pa sloni in mora sloneti na misli o izključnosti in prepovedi, kakor dva predmeta ne moreta biti na istem prostoru. Očitno je v New Englandu napočil čas, ko so bila bremena reda težja kakor nevarnost, zaradi katere in zoper katero so bili postavljeni vsi ti zakoni. Lov na čarovnice je bil nezdrav izraz groze, ki je pograbila vse razrede, ko se je začela tehtnica nagibati v prid večji individualni svobodi.

Če se človek vzdigne nad splet individualne izprijenosti, more vse skupaj samo obžalovati, kakor bodo nekoč tudi nas pomilovali. Še zdaj družbeno življenje ni mogoče brez pritiska in ravnotežja med redom in svobodo bo trebe šele najti.

Lov na čarovnice pa ni bil samo orodje pritiska. Bil je tudi, in ravno tako tehtno, dolgo pričakovana priložnost za vsakega, ki se pod pretvezo obtoževanje žrtev tako rad očitno spove svoje krivde in svojih grehov. Mahoma je bilo mogoče — pa tudi domoljubno in bogaboječe — če je kdo rekel, da je ponoči prišla v njegovo spalnico Martha Coreyeva, mu legla na prsi in »ga skoraj zadušila«, medtem ko je njegova žena spala ob njem. Sicer je bilo to samo njen duh, vendar ni bilo zadoščenje ob takem priznanju nič manjše, kakor če bi bila v resnici Martha. Kar tako vendar ni mogoče očitno govoriti o takih rečeh.

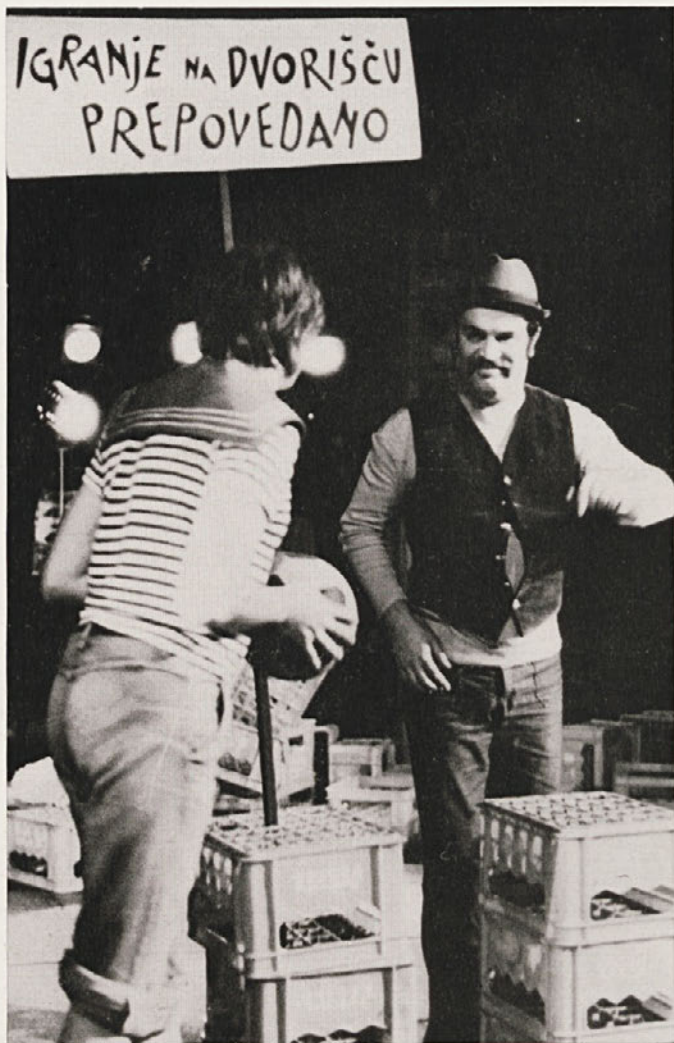
Dolgo prikrivano sovraštvo med sosedi je zdaj lahko udarilo na plan in lahko je bilo zadoščeno maščevalnosti ne glede na svetopisemske nauke o ljubezni do bližnjega. Pohlep po zemlji, ki se je poprej kazal v večnem pravdanju o mejah in mapah, so zdaj lahko prenesli više, na področje npravnosti; lahko si svojo sosedo razkričal za čarovnico in se pri tem počutil povsem pravičnega in poštenega. Stare račune so lahko poravnali v območju svetega boja med Luciferjem in Bogom; sum in zavist revežev nasproti bogatinom sta si lahko in sta si tudi v resnici dala duška z vsesplošno maščevalnostjo.

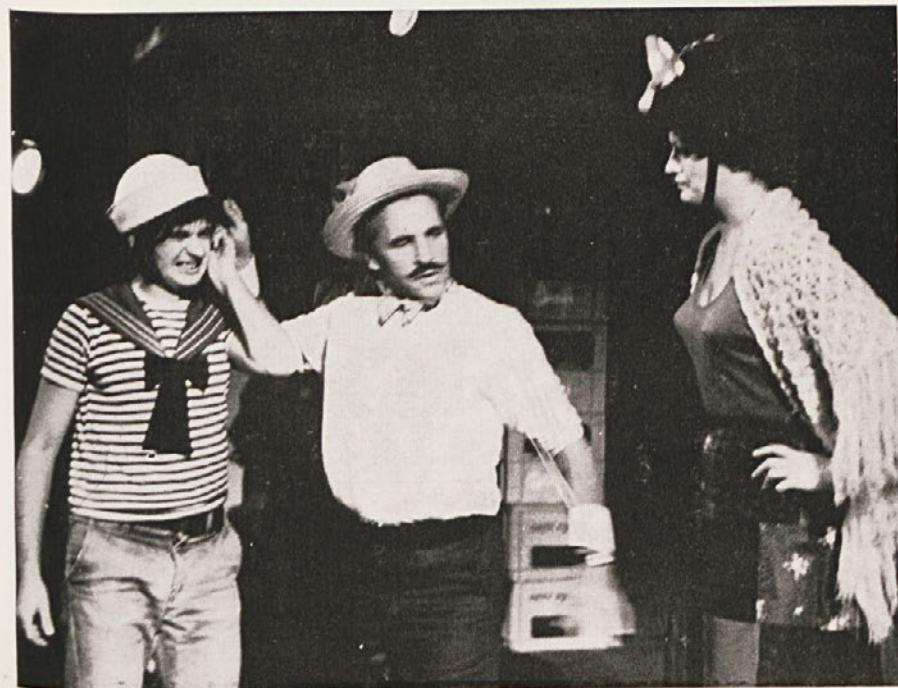
Mihail Bulgakov: Zojkino stanovanje
Režija Franci Križaj
Premiera 3. 10. 1975

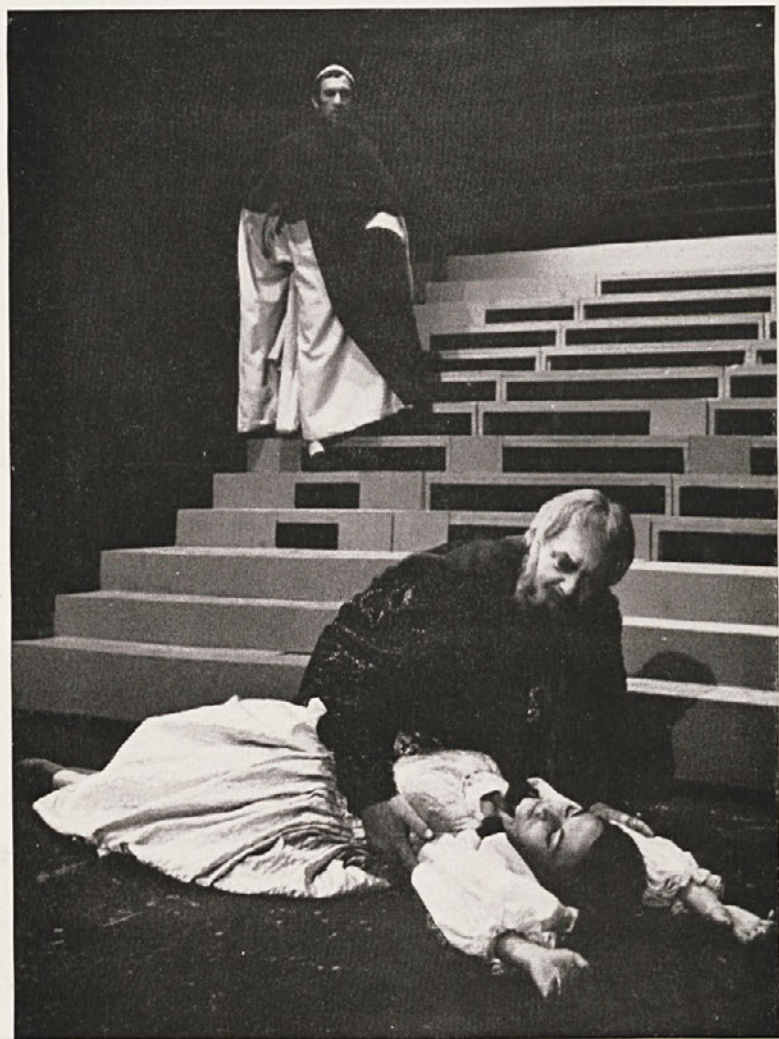
Carsten Krüger & Volker Ludwig:
Maks Žvižgač. Režija Izток Tory.
Premiera 12. 11. 1975

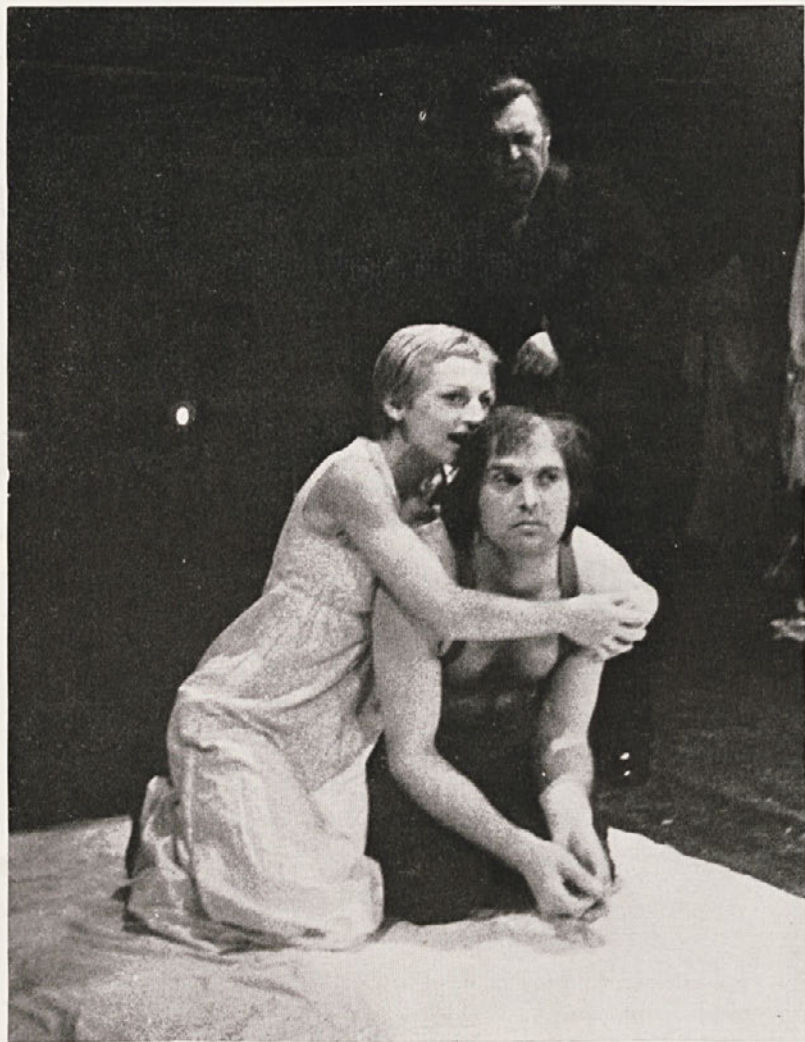
Dušan Jovanović: Igrajte tumor v glavi in onesnaženje zraka
Režija Ljubiša Ristić
Premiera 9. 1. 1976

Alfred de Musset: Lorenzaccio
Režija Dušan Mlakar
Premiera 30. 1. 1976

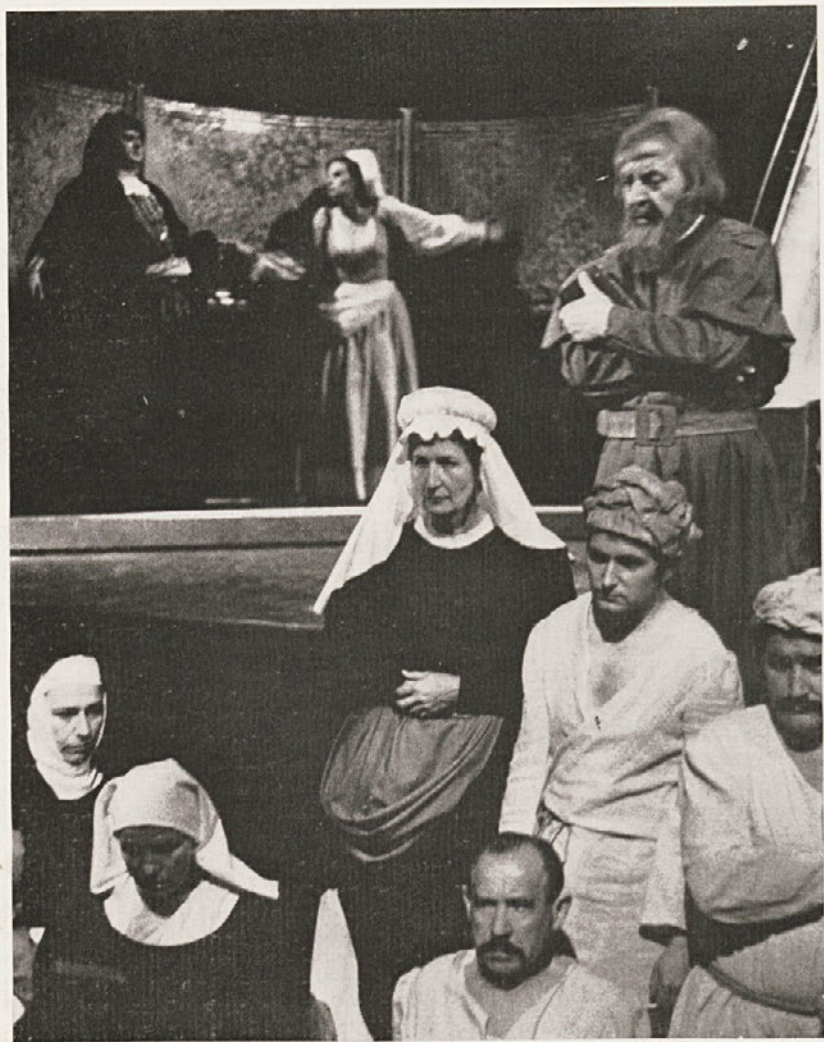

Ivan Cankar: Pohujšanje v dolini šentflorjanski
Režija Mile Korun
Premiera 19. 3. 1976

Fran Skofič: Gospod s Preseka
Režija Dušan Jovanović
Premiera 21. 5. 1976

UPRIZORITVENE POSEBNOSTI SLOVENSKO LJUDSKO GLEDALIŠČE V MINULI SEZONI

Odrski oziroma dramski dosežki Slovenskega ljudskega gledališča Celje v minuli sezoni so med vsemi stvaritvami slovenskih teatrov brez dvoma najmočnejše odmevali. Nekaj tekstov je s svojo izrazno in problemsko avantgardnostjo (Igrajte tumor v glavi) oziroma s šele današnjim odkrivanjem nekoč nerazumevajoče odrinjenega (Gospod s Preseka) prijetno vznemirilo precej postano gladino naše gledališke sedanjosti. Posebno pa so se izkazale uprizoritve — zanimivi, sveži, izvirni predvsem režijski podvigi v sezoni, za katero bi težko zapisali, da je bila v slovenskem merilu prav v znamenju takih dosežkov.

Vabilo za sezono 1975-76 je ponujalo naslednji repertoar: Štaubringerjevo in Popovičevo Zgodbo o tovarišu Titu, Kruegerjevega in Ludwigovega Maksa žvižgača (za mlade), de Mussetovega Lorenzaccía, Zojkino stanovanje Bulgakova, Igrajte tumor v glavi in onesnaženje zraka Jovanovića. Cankarjevo Pohujšanje v dolini šentflorjanski, Shakespeareov Ljubezni trud zaman in Skofičevega Gospoda s Preseka (za odrasle). Torej osem uprizoritev. Izvedli pa so jih šest. Odpadli sta Zgodba o tovarišu Titu in Ljubezni trud zaman.

Glede avtorskega nacionalnega porekla je razmerje med domačimi in tujimi teksti popolnoma izenačeno. Tri dela so napisali slovenski dramatik (Cankar, Jovanović, Skofič), trije tuji (Bulgakov, de Musset, Krueger-Ludwig). Od tega sta dve igri delo sodobnih avtorjev (Igrajte tumor v glavi in Maks Živžgač), ena je nastala v medvojnem obdobju (Zojkino stanovanje), tri pa sodijo že v klasiko (Ljubezni trud zaman, Gospod s Preseka in Pohujšanje...).

Za tako repertoarno podobo je mogoče zapisati, da je levo uravnotežena med domačim in tujim ter nekoliko manj med sodobnim in klasičnim. Vsebinsko pa so vse igre kljub raznolikosti takšne, da omogočajo na eni strani presenetljive odrske dogodke in na drugi takšne problemske celote, ki iz najrazličnejših smeri in z najrazličnejšimi barvami osvetljujejo človeka in njegov iskalski, pruntarski, kapitulirajući, zmagoviti odnos do danega. Govorimo torej o repertoarju, ki hoče nekaj povedati, se spopasti z določenimi problemi in jih obdelati z živim teatrskim dogajanjem, ne pa s suhoparnim razpravljanjem na odru.

To dogajanje so uspešno ustvarjali Ljubiša Ristić, »odrski ustvarjalec izjemno izvirnih domstic v detajlih in njihovega polnokrvnega združevanja v ekspanzivno dogajanje celoto«, kakor je zapisal eden od kritikov ob krstni izvedbi Jovanovičeve igre Igrajte tumor v glavi.

Med njimi je bil tudi Mile Korun, ki je s svojo režijo Pohujšanja izzval med drugim tudi takšne kritične reakcije: »Z navdihnjeno predpostavko, da Peter brčkone ni tako bel in šentflorjančani ne tako črni, je Korun po načinu poglobljenega in iracionalnost dopuščajočega psihologizma v Pohujšanju odkril doslej skrito absurdno dramo Petra in Jacinte in absurdno funkcioniranje doline šentflorjanske. Živo gledališko dogajanje na Slovenskem se vključ-

no s to uprizoritvijo in z njo na čelu v tej sezoni nedvomno dogaja v Celju.«

Franci Križaj je bil med temi uspešneži z režijo Zojkinega stanovanja (»Zlobna«, ostra, groteskno zasnovana komedija je našla v režiserju Francu Križaju ustreznega interpreta, ki je ustvaril predstavo, upoštevajoč sicer zahteve zunanje, površinske zasidranosti v neki konkretnosti, vendar vso usmerjeno k bistvenemu, problemskemu, domiselno priostrenemu v prodorno in pretresljivo sporočilo o stanovanju — družbi, o življenju — ki lahko na njegova vrata nabiješ še tako lepo zveneče novo ime, stari, nespremenjeni, še premalo novi odnosi v njem pa ga postavljajo na laž . . .«).

Lorenzaccio v režiji Dušana Mlakarja je dopolnjeval to dogajansko posrečenost (O Mlakarjevi vseskozi umirjeni in korektni režiji ni bilo mogoče govoriti kot o odrskem povzemanju renesančnega likovnega čuta za realnost, naturno v podrobnostih in idealno stilizirano v generalnih premikih.«).

Uresničeval jo je tudi Dušan Jovanović, ki je zrežiral Gospoda s Preseka (»Ritem predstave v režiji Dušana Jovanovića je nihal, najbolj učinkovit je bil prizor s kovačem in Trubarjem na stopnišču med odrom in parterjem, sicer pa je bilo opaziti odmeve situacij v nekaterih filmskih spektaklih, tako da je končni rezultat te predstave skupek mnogih in med sabo zelo različnih elementov v časovnem razponu kakšnih štiristo let.«).

Večina predstav SLG Celje v minuli sezoni je torej s svojimi ali tekstovnimi ali uprizoritvenimi posebnostmi občutno presegla slovensko gledališko poprečje in s tem priskrbela občinstvu predvsem dogajansko zanimiva gledališka doživetja.

Lojze Smasek

(Ponatis iz »Večera«, 18. avgusta 1976)

PREGLED PREDSTAV IN OBISKA V SEZONI 1975-76

SKUPAJ PREDSTAV	177
V CELJU	113
NA GOSTOVANJIH	64
SKUPAJ OBISK	53.489
V CELJU	32.876
NA GOSTOVANJIH	20.613

(Število predstav gostujočih gledališč za redne abonmaje je bilo 24 s 7.034 obiskovalci, kar pri prej navedenem pregledu ni upoštevano)

ŠTEVILO PREDSTAV IN OBISK POSAMEZNIH UPRIZORITEV

	Skupaj		V Celju		Gostovanja	
	predst.	obisk	predst.	obisk	predst.	obisk
Borivoj Wudler: PERPETUUM MOBILE (Ponovitve)	3	483	—	—	3	483
F. S. Finžgar: RAZVALINA ŽIVLJENJA (Ponovitve)	6	2.062	1	405	5	1.657
Ferdo Kozak: KRALJ MATJAŽ (Ponovitve)	4	828	—	—	4	828
Mihail Afanasjevič Bulgakov: ZOJKINO STANOVANJE	32	8.870	18	4.742	14	4.128
Carsten Krüger & Volker Ludwig: MAKS ŽVIŽGAČ	23	9.539	10	3.769	13	5.770
Dušan Jovanović: IGRAJTE TUMOR V GLAVI IN ONESNAŽENJE ZRAKA	24	7.348	18	4.668	6	2.680
Alfred de Musset: LORENZACCIO	21	5.743	20	5.573	1	170
Ivan Cankar: POHUJŠANJE V DOLINI ŠENTFLORJANSKI	37	11.838	25	7.833	12	4.005
Fran Skofič: GOSPOD S PRESEKA	27	6.778	21	5.886	6	892

Gledališki list Slovenskega ljudskega gledališča Celje, sezona 1976-77, št. 1. Arthur Miller: Salemske čarovnice. — Predstavnik upravnik in umetniški vodja Igor Lampret — Urednik Janez Zmavc — Fotografije celjskih predstav Viktor Berk — Naklada 1.200 izvodov — Cena 5 dinarjev — Tisk AERO Celje, 1976, TOZD grafika.

